

a finančními transakcemi, pozbývali zájem na městském hospodářství, zakupovali domy, královské úřady, statky mimo města, získávali vlastní poddané a dokonce usilovali i o proniknutí do šlechtických kruhů. S tím také souvisela jejich snaha dosáhnout podílu na politickém rozhodování v rámci země. Skutečný patriciát se vyhrnil ovšem jen v několika městech. Kromě Prahy a Kutné Hory lze tuto kategorii vysledovat v Chebu, Plzni, Brně, Olomouci, Jihlavě a snad také v Kolíně a Znojmě. Vedle skutečných měšťanů žily ve velkých městech početné kategorie neplnoprávných obyvatel — **městská chudina**. Jejich počet příliš nerostl, zato došlo k výraznému snížení příležitostí k jejich obživě. Útlum velkých akcí postihl především stavební dělníky, neboť cechovní mistři omezovali počet námezdních sil a znemožňovali přístup tovaryšů k mistrovským zkouškám. Jinou skupinu chudiny tvořili, zvláště v Praze, studenti. Ti se snadno přidávali k nejradikálnějším kritikům společenských poměrů.

Sociální rozdíly se prohlubovaly i na venkově. Zúžila se vrstva **svobodníků**, uvnitř kategorie poddaných se vydělila skupina **bohatých sedláků** obdělávajících větší rozlohy půdy. Ti také obvykle provozovali některé z řemesel spjatých bezprostředně se zemědělstvím (kovářství, kolářství), byli majiteli rychty, mlýna nebo krčmy. Pro zajištění trhu potravin měla rozhodující význam vrstva středně bohatých sedláků, která také nejvíce pociťovala znehodnocení měny. Venkovská chudina tvořila velmi proměnlivou skupinu. Její příslušníci nevladli půdu, živil se službami na statcích feudálů i bohatých sedláků, zastávali sezonní práce a mnozí z nich odcházeli do měst nebo se přidávali k lapkovským bratrstvům.

Po celé století probíhaly v českých zemích i **etnické změny**. Šlechta v Čechách i na Moravě zůstávala převážně českou. V ostatních zemích Koruny české převládla v kruzích šlechty německá orientace. Významné národnostní změny probíhaly ve městech obklopených českým živlem. Po skončení kolonizační vlny začalo do měst ve větší míře proudit české obyvatelstvo. Tento proud zesílil zvláště po zmíněné morové epidemii z roku 1380, která způsobila ztrátu 10—15 % obyvatelstva. Citelněji byla postižena města, která vyrovnávala své ztráty přílivem přesídlenců z venkova. Na venkově také docházelo k přesunům obyvatelstva z méně úrodných do úrodnějších oblastí. Některá panství se tak vyliďňovala, zanikaly celé vesnice. Všeobecný úbytek poddaných vyvolával dvojí reakci šlechty. Někteří z feudálních pánů se snažili stabilizovat hospodářství na svých panstvích poskytováním určitých úlev usedlým rolníkům. Jiní naopak řešili úbytek poddaných jejich pevnějším připoutáním k půdě mimoekonomickými vazbami (zákazy stěhování). Objevily se první náznaky nevolnictví.

VLÁDA VÁCLAVA IV.

Syn velkého císaře a krále Václav IV. (1378—1419) nastupoval na trůn ještě za situace, kdy zpomalení ekonomického růstu nenašlo hrozivé podoby a kdy si ani prozíravější současníci neuvědomovali problémy, které společnost očekávají. Krizové jevy nezasáhly pouze ekonomiku, ale projevy se i v oblasti politické a duchovní. Václav IV. se zdaleka svými schopnostmi nevyrovnal svému otci. Postrádal onu houževnatost, nezměrnou pracovitost, obezřetnost i schopnost rázně se rozhodnout. Neměl štěstí, ale ani cit pro volbu svých nejbližších rádčů. Naopak dokázal svou náladovostí,

Markrabě Jošt a zápas o Moravu. Při svém nástupu na český trůn udělil Karel IV. markrabství moravské v léno svému bratrovi Janu Jindřichovi. Z pravomoci markraběte byly již tehdy vyňaty statky biskupství olomouckého a knížectví opavské, které bylo v dědičném vlastnictví potomků Mikuláše Opavského. Některé nejasnosti v závěti Karla IV. mohly způsobit další drobení Moravy. V roce 1375 se stal markrabětem syn Jana Jindřicha, bratranec Václava IV. Jošt. Zároveň byli uznáni jako mladší markrabata Joštovi bratři Prokop a Jan Soběslav. Byly jim přičteny značné majetky, které byly vyňaty z Joštovy pravomoci a odevzdány jim jako léno českého krále. To se zcela rozcházel s Joštovou představou o Moravě jako jednotném území podřízeném jeho vlastní pravomoci. Nejprve se pokusil v duchu těchto představ likvidovat zvláštní postavení olomouckého biskupství. Olomoucká kapitula a samotný biskup Jan ze Středy však byli příliš silnými protivníky. Po ostrém střetu musel Jošt přijmout rozhodnutí smířčí komise a uznat přímou podřízenost biskupství českému králi. Přesto dosáhl dle svého úspěchu. Na biskupských statcích mohl vybírat obecnou berni a byla mu svěřena vojenská ochrana biskupského území. Složitější a také zdouhavější byl jeho zápas s vlastními bratry o získání prvenství. Jan Soběslav byl vyřazen z boje o Moravu, když se stal biskupem v Litomyšli a posléze patriarchou akvilejským. Zůstal však Prokop, schopný politik a diplomat, a bylo jen otázkou času, kdy dojde ke střetu mezi ním a Joštem. Jejich boj o vládu na Moravě se prolínal se složitým vztahem ke králi Václavu IV. Zatímco Jošt se spojil s panskou jednotou, Prokop stál na straně králově. Na Moravě se vytvořily dva tábory. Jošt získal na svou stranu většinu moravské šlechty, Prokop měl oporu na severní Moravě a mezi slezskými knížaty. V době druhého zajetí krále Václava IV. se Joštovi podařilo společnou akci s králem Zikmundem zmocnit se i Prokopa. Ten pak zemřel na následky věznění v kartuziánském klášteře v Brně již v roce 1405. Markrabě Jošt tak konečně soustředil ve svých rukou moc nad celou Moravou. Netěšil se z tohoto úspěchu příliš dlouho. Zemřel v roce 1411. Markrabství